

TELOVADNO DRUŠTVO »SOKOL« V ŽELEZNIKIH

(30 let bojev, zmag in porazov)

Zapisnik ustanovnega občnega zbora »Sokola« v Železnikih

1. Spisi in zapiski pripravljalnega odbora. — Priloženi!

2. Seznamek ustanovnih, podpornih in izvršujočih članov.

3. Izpis pravil ni priložen odlok c. kr. okrajnega glavarstva v Kranju z dne 11. avg. 1908, št. 215—72, kateri naznanja, da je vis. dež. vlada z razpisom z dne 8. avg. 1908, št. 3775, potrdila pravila Tel. društva »Sokol« v Železnikih.

4. Zapisnik, sestavljen na ustanovnem občn. zboru dne 23. avg. 1908.

ZAPISNIK

Prepis

I. občni zbor Železniškega »Sokola« dne 23. avgusta 1908 v Železnikih.

A) Pozdrav br. načelnika pripravljalnega odbora ter pozdrav bratom Sokolom iz Skofje Loke za potek k ustanovnemu občn. zboru Železniškega »Sokola«. Konštatira sklepčnost.

B. Br. Franc Košmelj pozdravi goste ter da tajniško in blagajniško poročilo pripravljalnega odbora.

C) Br. Gaber pozdravi v imenu »Sk. Sokola«, zagotavlja lepo bodočnost »Sokolu«, razloži na kratko pomen in namen »Sokola« in oriše veličastnost organizacije sokolske.

D) Volitev (po vzkliku):
starosta:

br. Ivan Demšar

podstarosta:

br. Jak. Dermota

Zapisnik občnega zbora dne 17. 1. 1909

1. Brat starosta proglasi sklepčnost ter pozdravi navzoče.

2. Brat tajnik poda poročilo o društvenem delovanju. Iz poročila je razvidno, da se je dne 23. 8. 1908. vršil ustanovni občni zbor. Odbor je imel 6 rednih sej. Članov šteje društvo: ustanovnih 14, podpornih 42, izvršujočih 37 v Železnikih ter odsek v Dražgošah 21, torej vseh članov 113. Poročilo se vzame z odobravanjem na znanje.

3. Poročilo blagajnikovo: Iz poročila se posname, da je društvo v letu 1908 imelo dohodkov K. 1096.96, stroškov pa 674.56 K., torej prebitok v l. 1908 K. 422.40 vin. Poročilo se vzame z odobravanjem na znanje.

4. Poročilo načelnika telovadcev: Telovadnih ur je bilo 46, telovadilo je poprečno 22 telovadcev na uro.

5. Volitev odbora. Bil je izvoljen sledeči odbor:

Starosta	Ivan Demšar
Podstarosta	Jakob Dermota
Načelnik:	Zvonko Pengov
Tajnik:	Karol Dolenc
Blagajnik:	Franc Košmelj
Odborniki:	Matej Klopčič
	Gabrijel Thaler
	Ivan Kosem
	Karol Demšar
	Ivan Stupica
	Franc Vidmar
Namestnika:	Tomaž Megušar
	Bogomir Helmich

Pregledovalca računov:

Josip Košmelj, irhar
Anton Hafner

Ker je dnevni red končan in se nikdo ne oglasi k besedi, se zborovanje zaključí.

Železniki 17. 1. 1909.

M. Klopčič

V okviru sledečega zapisa se bom skušal spoprijeti s preteklostjo, določeneje s časi od začetka tega stoletja do leta 1940, ko smo stopili na prag druge svetovne vojne.

Zamikalo me je predvsem »natančnejše nazorsko in družbeno razglabljanje o tej preteklosti« (F. Koblar, Nekaj o društveno prosvetnem delu v prejšnjih časih, Selška dolina v preteklosti in sedanosti, Železniki 1973, str. 356, zadnji odstavek; dalje cit. Selška dolina), to pa predvsem zaradi tega, ker je prav v tem časovnem razdobju v Železnikih zaživelo, delalo in končno svoje »poslanstvo« zaključilo telovadno društvo »Sokol«.

Pri tem svojem opraviilu se sicer zavedam, da se bom težko izognil težavam, ki

1

2

3

4

Pobudniki za ustanovitev Telovadnega društva »Sokol« v Zeleznikih, 1. Franc Košmelj, študent prava na dunajski univerzi (1885—1918), 2. Ivan Demšar, posestnik in trgovec v Zeleznikih (1869—1912), 3. Karol Dolenc, trgovec in gostilničar v Zeleznikih (1880—1962), 4. Jakob Dermota, posestnik in usnjar v Zeleznikih (1878—1932)

me bodo morda vodile v »osebne neviščnosti in sodbe« (F. Koblar, Selška dolina, str. 357, prvi stavek), ko me hkrati po drugi strani vendarle opogumlja izrek Rabindranatha Tagoreja: »Če zaprete vrata vsem napakam, bo tudi resnica ostala zunaj.« (Iskrica, Delo 28. 3. 1979.)

Sokola kot društveno telovadno organizacijo je leta 1862 osnoval v Pragi Miroslav Tyrš, doktor filozofije in univerzitetni profesor. Ta organizacija se je pozneje razvila v domala vseh slovanskih državah in že leta 1863 je bil tudi v Ljubljani ustanovljen Južni Sokol; pač v skla-

du s takratnim geslom: »Kdor Slovan, ta Sokol.«

Prvotni Sokol je bil predvsem telovadna organizacija, ki je hkrati gojila in krepila zdravo in narodno zavest in svobodno osebnost. Organizacija nikakor ni posegala niti v področje verskih niti političnih organizacij. Zahtevala ni nobene oblasti nad narodom, pač pa je želela s telesno vzgojo oblikovati sposobnega, plemenitega, svobodnega in odgovornega človeka. Sokoli se niso bojevali zoper vero in cerkev, saj je velik del članstva celo aktivno versko sodeloval.

Naš ugledni rojak akademik dr. France Koblar v knjigi *Moj obračun*, Ljubljana 1976, str. 86, 87, tozadevno med drugim takole poroča: »Čeprav je bila strankarska politika v razcvetu ... in se je med dijaštvom posebno širil modni radikalizem in masarykovstvo in so med nas (gojence Alojzevišča — op. pisca) prihajali agitatorji katoliško-narodnega dijaštva, sem že prejšnje leto na skrivaj hodil k Sokolom!« Tako se je tudi Koblar pridružil nosilcem Tyrševih »sokolskih idej«, čeprav jih je klerikalizem obsodil kot zablodo.

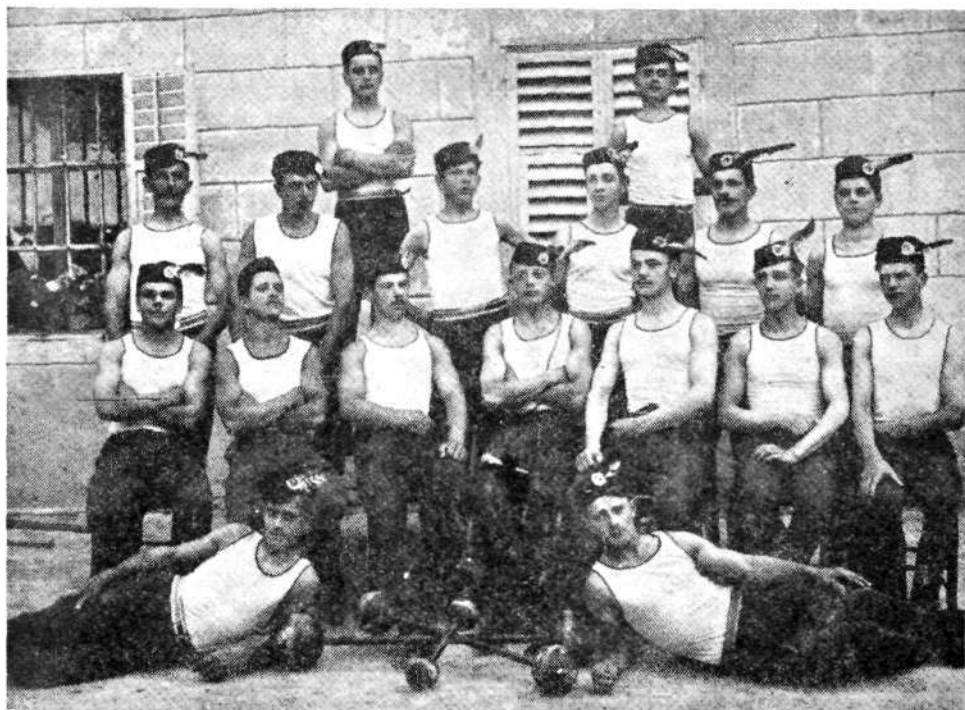
Klerikalizem kot politični in ideološki sistem katoliške cerkve je namreč z vsemi razpoložljivimi sredstvi — predvsem pa pod vplivom cerkve hotel ohranjati in ohraniti svoje interese na vseh družbenih, političnih in drugih področjih javnega življenja. S to svojo vneto je med drugim v značni meri načel tudi vprašanje nacionalne enotnosti, notranje trdnosti in še posebno svobodo osebnosti.

Ob vsem takšnem početju se je seveda porajal odpor s tem, da so se mnogi Slovenci pričeli oprijemati nasprotnih, tj. liberalnopolitičnih idej (F. Koblar *Selska dolina*, str. 353, zadnji stavek).

Pričel se je boj med liberalizmom in klerikalizmom. »Ločitev duhov« je zato vedno bolj in bolj zorela in to do tolikšne mere, da so že v prvem desetletju tega stoletja »Zelezniki npr. dobili sloves enega najbolj politično bojevitih krajev« (F. Koblar, *Moj obračun*, str. 90, zadnji odstavek). Vojevala se je silovita, grda in do neke mere celo ostudna borba.

Dokaz: Dr. Janez Ev. Krek kot duhovnik in profesor bogoslužja se je ob tem zelo hudoval in dejal, da je sam hudič prišel nad (Selško op. pisca) dolino, se razkoračil od enega hriba do drugega, se usral in tako so nastali Zelezniki (F. Koblar, *Moj obračun*, str. 201).

Ni mi nerodno priznati, da sem z nekdanjo Krekovo — vseskozi mnogostransko aktivnostjo in dejavnostjo kolikor to-

Telovadci »Sokola« 1909 — od leve stojijo: Aleš Jelenc (Beštrov) Dražgoše, Ignac Pegam (Matevžov) Zelezniki, Matevž Bertonec (Kucov) Zelezniki, nepoznan, nepoznan, nepoznan, Karol Jelenc (Bertov) Dražgoše, nepoznan; sedijo: nepoznan, Groga Vrhunc (Skrbincov) Zelezniki, nepoznan, Alojz Demšar (Blaškov) Zelezniki, nepoznan, Jakob Primožič (Matijovcov) Zelezniki, Franc Dolenc (Crutov) Zelezniki; ležita: nepoznan, Fanc Vrhunc (Skrbincov) Zelezniki

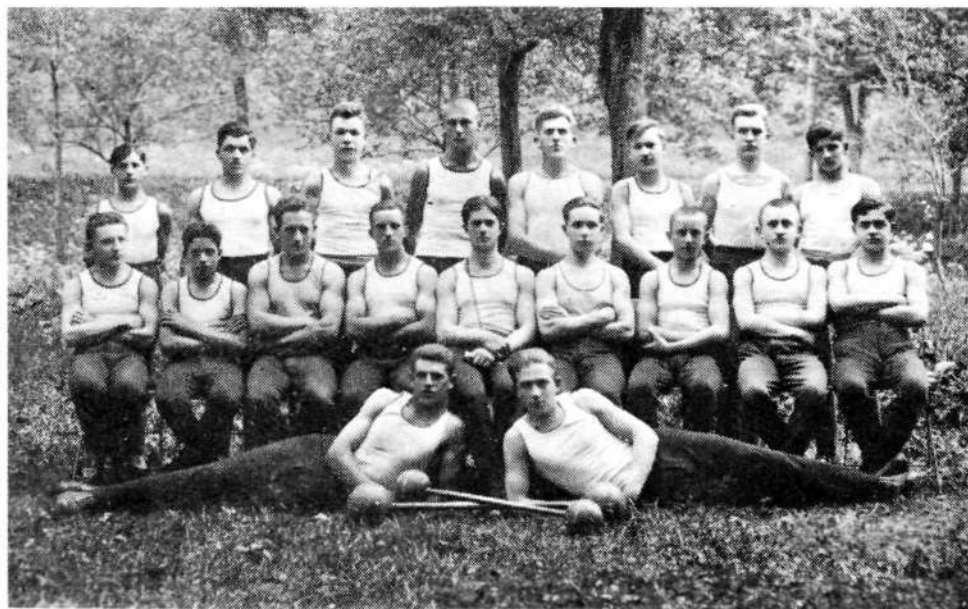
liko seznanjen in ga kot velikega Slovenca zelo spoštujem, dasiravno tudi on ni bil »nezmotljiv«, ker žal ni doumel, da politika navsezadnje ni neke vrste mehanika, temveč je le življenje. *Kar narod namreč čuti, kar je v njegovi duši, to bi dr. Krek kot politik moral zaznati in zagrabiti* (M. Mikuš, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941*, Ljubljana 1965, str. 331.)

In prav v Zeleznikih je Krekova nemoč tozadevno kar najbolj prišla do izraza. V tistih razburkanih časih — v začetku tega stoletja, ko je razpolagal z mnogimi močnimi aduti, ki bi jih za pomirjenje in spravo med ljudmi mogel s pridom porabiti, mu je ugodna prilika dobesedno ušla iz rok (gl. F. Koblar, *Moj obračun*, str. 199—204). Tako sta si v tistih časih skočila v lase dva neugnana politična sovražnika: klerikalizem in liberalizem. Ker kljub tolikim pametnjakovičem ni bilo nikogar, ki bi plamteči ogenj skušal pogasiti ali ga do neke mere vsaj lokalizirati, sta obe strani druga na drugo razlili toliko smrdeče gnojnice, da nobena rosa

ni mogla več oživeti ruše, da bi poglano novo bujnejše zelenje.

V tem docela nesmiselnem boju so liberalci najprej »minirali« prvotno Bralno društvo, da je prišlo v njihove roke; kmalu zatem (1908) so ustanovili še »naprednega« Sokola in še nekaj drugih »liberalnih« gospodarskih organizacij, kot npr. Hranilnico in posojilnico, Sodarško zadrugo in podobno. Ko pa je klerikalcem ušlo z vajeti tudi Konsumno društvo, in da ne bi s svojo prisotnostjo v celoti odmrli, so ustanovili »pobratima« Orla ter se nato še krčeviteje oklenili novo ustanovljenega Izobraževalnega društva.

Vse te, do neke pozitivne sile, so se tako ponovno »cepile«. Ob teh in podobnih krajevnih zmedah, bojih in nasprotstvih se je torej rojevala nova »ločitev duhov«. Ko sem ponovno prebral zapisknike nekdanjega Sokolskega društva Zelezniki, sem, žal, uvidel oz. moral ugotoviti, da je bil vozel tako zapletenega in skrajno nezdravega stanja in vzdušja zaegnjen do tolikšne mere, da ga je uspel

Telovadci »Sokola« 1924 -- od leve stojijo: Janez Vrhunc (Bevčkov) Zelezniki, Franc Taler (Sorčan) Zelezniki, Franc Grošelj (Kanaljev) Zelezniki, Franc Kemperle (Kemperletov) Češnjica, Franc Lotrič (Majdenkov) Zelezniki, Zdravko Goja (Gojev) Zelezniki, Jože Benedičič (Putovcov) Zelezniki, Janko Smid (Froncov) Zelezniki; sedijo: Drago Dolenc (Korinov) Zelezniki, Viktor Benedik (Benedkov) Zelezniki, Matevž Benedičič (Putovcov) Zelezniki, Vinko Suštar (Plnadarsk) Zelezniki, Mirko Demšar (Dagarinov) Zelezniki, Polde Dolenc (Crutov) Zelezniki, Janez Suštar (Plnadarsk) Zelezniki, Janez Kristan (Založan) Zelezniki, Jože Smid (Furčov) Zelezniki; ležita: Jože Pegam (Matevžov) Zelezniki, Metod Demšar (Dagarinov) Zelezniki. (Ležeče tiskani danes še živijo).

presekati le kruti meč bližajoče se prve svetovne vojne.

Dokaz: Povzetek iz zapisnika seje društva z dne 15. 6. 1909 (točka 12 dnevnega reda).

12.) Vsled opetovanega izzivanja od strani domačega g. župnika na leci sklene odbor ga povabiti k prvi odborovi seji, ker nam v cerkvi ni dovoljeno debatirati, oziroma naj g. župnik odbor prijavi, kaj ima zoper naše društvo, nad katerim se vsako nede'jo med pridigo spotika. Sploh naj se pa gospod župnik Marčič naprosi, naj našega društva pri vsaki pridigi ne izziva, ako pa upa, da bode skozi izzivanje kaj dosegel, pa tudi lahko še v bodoče nadaljuje svoje započeto odrihanje po našem društvu, katero nima nikakor namen upogniti tilnika poštenim potom pred našim častitim gospodom župnikom Marčičem.

Ker se nihče več k besedi ne oglasi, brat starosta sejo zaključí.

V Zeleznikih, dne 15. rožnika 1909.

I. Demšar
t. č. starosta
K. Dolenc
t. č. tajnik

št. 35 Dobesedni prepis pisma poslanega dne 19. 6. 1909. župniku g. Valentinu Marčiču v Zeleznikih.

V avstro-ogrski katoliški monarhiji umevno Sokol kot napredna organizacija ni bil zaželen, čeprav ga oblast naravnost ni preganjala. Tako npr. ob mobilizaciji 25. julija 1914 v vojsko niso bili vpoklicani le liberalci kot politično nezanesljivi, temveč so se morali odzvati prav tako prištaši klerikalnega, tj. katoliškega tabora. »Razpoloženje po prvi svetovni vojni, ko so se fantje in moške vrnili domov, uirurjeni in željni miru, se je zdelo, da je ugoden čas za medsebojno zblížanje in pomiritev nasprotstev«; tako je napisal F. Koblar (*Selška dolina*, str. 354, zadnji odstavek).

Zares se je zdelo, da so med štiriletno kruto vojno nekdanji politikantje vrgli bojne sekire, zavedajoč se, kako nesmiselna so bila njihova predvojna nesoglasja in kako prepotrebna bi bila kraju in ljudem nazorska strpnost.

Vendar pa je našim takratnim »velmožem« kot že pred desetimi leti »vlak bratstva in enotnosti« tudi tokrat odpeľjal. Ob tem je F. Koblar takole poudaril: »Življenje je spremenljivo in zapleteno in odvisno od vplivov, ki si večkrat naspro-

tujejo, pri tem pa je treba poznati in povezovati pogoje, naključja in krajevne razmere, ki so odločilne pri tem ali onem dogajanju in tudi značaj posameznih ljudi (*Selška dolina*, str. 345). K temu Koblarjevemu pričevanju pa si vsekakor dovolim poudariti in pripomniti, da prav z igro »Rokovnjači« (F. Koblar, *Selška dolina*, str. 354, zadnji odstavek) zblížanja vendarle ni mogel pričarati brez predhodnega razgovora, dogovora oz. sporazuma tudi z vodilnimi ljudmi iz nasprotnega, tj. naprednega, nekakšnega »posvetnjaškega tabora«. Namera je bila prav gotovo do neke mere dobrohotna. Žal pa je bilo njeno spočetje v celoti zgrešeno in posem podobno omenjeni Krekovi politiki.

V tistih prvih povojnih dneh se ni moglo pričakovati, da bi se na razvalinah nekdanje avstro-ogrške katoliško-klerikalne politike le-ta v kraju ponovno mogla razbohotiti, kajti kljub preživetim vojnim tegobam liberalci nikakor niso pozabili na predvojne boje s klerikalci (prim. dopis nekdanjemu železniškemu župniku Marčiču in M. Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 23—28.) Ker bivše vodstvo klerikalcev tega ni doumelo in najbrž tudi ni čutilo potrebe po takrat na vsak način še možnem zblížanju s tkzv. »naprednjaki«, je po vsej logiki moralo priti do ponovnega »križanja duševnih prizadevanj« (F. Koblar, *Selška dolina*, str. 348, zadnji odstavek). Tako so se povojni politični tokovi spet znašli v stari strugi, tj. menjajoče hlapčevanje enkrat eni, drugi drugi »politični dinastiji« in podobno.

Če odpišemo obema političnima taboroma vse tiste boje, ki so v Zeleznikih zapustili kaj malo časten spomin na preteklost, lahko ugotovimo, da so bili prav po Koblarjevi zaslugi predvsem »prosvetarji« iz obeh taborov dokaj resni, hkrati in k sreči enakovredni in obojestransko dobrodošli konkurenti in tekmovalci. V tem primeru mislim in povzemam, da je bila takšna takratna »meddruštvena borba« idealna vzmet, da je tozadevna dejavnost v kraju kar dostojno zaživela (gl. F. Koblar, *Selška dolina*, str. 356).

Z izrednim zanimanjem sem zato sledil Koblarjevemu prispevku o tolikih in tolikih uprizoritvah odličnih iger, ki so se zvrstile na odru Izobraževalnega društva v Prosvetnem domu, zgrajenem leta 1912. Gledalci so bili večkrat tudi iz »liberalnega tabora«, seveda pa so tudi nekateri manj goreči klerikalci od časa do časa prestopili prag sokolske hiše!

Ker je »pisano zgodovinsko pričevanje še vedno najdragocenejše pojasnjevanje preteklih časov (F. Koblar, *Selška dolina*, str. 348, predzadnji odstavek) in ker dose-daj ni bilo objavljeno, kaj so v obdobju 1908—1940 počeli »konkurentje in tabor-niki« železniškega Sokola in Bralnega društva, o tem na kratko poročam:

1. Telovadno društvo »Sokol« Železniki je bilo ustanovljeno avgusta leta 1908.
2. Sokolski dom je bil dograjen leta 1924.
3. V letih 1908 do 1940 je bilo v društvu včlanjenih 198 članov: 65 delavcev, 56 obrtnikov, trgovcev ipd., 26 posest-nikov, 18 nižjih državnih in privat-nih uslužbencev in 33 ostalih izobra-žencev.
4. Med delovanjem »Sokola« kraljevine Jugoslavije se je v članstvo priglasilo 17 članov.
5. Ob sestavljanju te evidence leta 1978 je bilo 52 članov še živih.
6. V letih 1908 do 1940 (izvemši čas prve svetovne vojne) je Sokolsko društvo — večkrat s sodelovanjem Bralnega društva uprizorilo in priredilo: 55 iger, 70 plesnih in drugih družabnih prire-ditev, 27 samostojnih telovadnih na-stopov in 33-krat je sodelovalo na iz-venkrajevnih telovadnih nastopih.

7. Iz knjig zadevnih zapisnikov povzema-mo, da je društvo v obdobju 1908 do 1939 imelo: 231 rednih odborovih sej, 10 izrednih sej, 19 sestankov, 24 red-nih in 3 izredne občne zbere.
8. V društvu so delovali: telovadni odsek (člani, naraščaj, deca), prosvetni od-sek, konjeniški odsek (občasno) in ži-rantski odsek, ki je skrbel predvsem za gradnjo sokolskega doma.
9. Z letom 1939 je društvena dejavnost začela znatno pojemati. Doka-z: Povzetek iz zapisnika seje društva z dne 19. 1. 1939 (drugi odstavek točke 3 dnevnega reda). *Nato se je odbor odločil, da sestavi kandidatno listo za občni zbor 22. januarja. Ker po brez-uspešnih debatah ni bilo moči sestavi-ti liste, je br. starosta zaključil sejo predčasno: ostali dnevni red je kljub neizčrpnosti radi tega odpadel.*

Zdravo!

Thaler Marjan
starosta
Zeljko Križnar
tajnik

10. Dejavnost društva je bila dokončno strta s prihodom okupatorja v aprilu leta 1941.

Drago Dolenc

ZASEDBA SORICE (29. 11. 1918—2. 6. 1921)

V obdobju pred prvo svetovno vojno je občina Sorica obsegala velik teritorij, na zahodu je segala do deželne meje s Primorsko, proti vzhodu pa skoraj do Železnikov (do pod Suše). Za spodnji konec občine je bila organizirana že pred vojno podobčina za Zalilog, ki pa ni imela svoje pečata in je bilo njeno delovanje ve-zano bolj na reševanje gospodarsko ko-munalnih problemov.

Zasedba Sorice, kjer je bil sedež obči-ne, — po Italijanih (in ob prevratu tudi po nemških četah), je po koncu vojne vzbudila v zgornjem koncu Selške doline veliko razburjenje. Občinski odbor se je že pred razpadom Avstrije opredelil za »stališče državne pravne deklaracije Ju-goslovskega kluba z dne 30. 5. 1917« in se je tako soglasno pridružil majniški deklaraciji. Zanimivo je tudi, da je od-bor odločno odklonil tudi zadnje vojno

posojilo, čeprav finančno ni stal tako sla-bo, na občane same pa ni hotel vplivati.

Prva ugotovljena seja starega občin-skega odbora po zasedbi je bila v sep-tembru 1919. Odborniki so se imenovali: občinski odbor na zasedenem ozemlju. Na prvi seji so ugotovili, da še ni bilo nobene seje odkar so jih zasedli Lahi. Župan je tedaj hotel odstopiti, vendar so ga odborniki prepričali in naprosili, da je še ostal, saj odstop ne bi mogli vsi od-borniki pravno potrditi, ker jih je del iz podobčine manjkal, pa tudi nobenega drugega primernega kandidata za župan-sko mesto takrat v Sorici ni bilo. Na na-daljšnjih sejah so reševali predvsem fi-nančne zadeve. Ker so bili odrezani od loške davkarije, ki jim je prej pobirala davek za občinske trošarine (predvsem od vina), so bili prikrajšani za večji del dohodka občinskega proračuna. Ker je